

УДК 378.015.31:172.15

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-3-38>**Арина МІТЄВА,***orcid.org/0000-0001-6304-915X**концертмейстер кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Запорізька область, Україна) arina.miteva.2014@gmail.com***Ганна ВРУБЕЛЬ,***orcid.org/0000-0001-5890-2718**концертмейстер кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Запорізька область, Україна) annavrubel2018@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН

У статті окреслено основні напрями роботи концертмейстера та проаналізовано особливості використання інноваційних технологій в умовах дистанційного навчання. Зазначається, що доцільним є залучення програмного забезпечення для запису музичного матеріалу під час репетиційного процесу задля його подальшого моніторингу. Визначено можливість використання програм, що забезпечують здатність здійснювати відео- та аудіочати, реалізують ідею проведення репетицій на відстані. Наголошується увага на програмному забезпеченні, яке може використовуватися задля колективних та індивідуальних занять: Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams. Використання інформаційних технологій є надзвичайно корисним для педагога-музиканта, концертмейстера, також зробить професійну діяльність більш різноманітною. Окреслено необхідність здійснення пошуку в мережі Інтернет задля винайдення нотних прикладів цікавих інтерпретаційних версій і нових методів. Вказано на потребу в поєднанні традиційного підходу та інноваційного, який пов'язаний з освоєнням можливостей, що надаються завдяки інформаційним технологіям. Автори статті вважають, що використання інформаційних технологій не повинно замінювати традиційні підходи у роботі педагога-музиканта, концертмейстера. На глибоке переконання авторів статті, застосування інформаційних технологій суттєво змінює структуру та організацію навчальної діяльності та дає безмежні можливості реалізації творчих задумів викладача та здобувача вищої освіти, змінюючи роль останнього з пасивного слухача на активно-творчого самостійного учасника процесу. Наостанок хочемо зазначити, що можливість використання інформаційних технологій педагогом-музикантом, концертмейстером справді має всеосяжний характер, вона містить методику роботи з інтернет-технологіями у пошуку спеціальної літератури та різноманітних методик використання навчальних відеопрограм.

Ключові слова: концертмейстер, інноваційні технології, інформаційні технології, програмне забезпечення, дистанційне навчання.

Arina MITEVA,*orcid.org/0000-0001-6304-915**Concertmaster at the Department of Theory and Methods of Music Education and Choreography
Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University
(Melitopol, Zaporizhzhia region, Ukraine) arina.miteva.2014@gmail.com***Anna VRUBEL,***orcid.org/0000-0001-5890-2718**Concertmaster at the Department of Theory and Methods of Music Education and Choreography
Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University
(Melitopol, Zaporizhzhia region, Ukraine) annavrubel2018@gmail.com*

USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND FEATURES OF THE CONCERT MASTER'S WORK IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING IN VOCAL AND CHORAL DISCIPLINES

The article outlines the main directions of the accompanist's work and analyzes the features of the use of innovative technologies in distance learning. It is noted that it is advisable to involve software for recording musical material during the rehearsal process for further monitoring. The possibility of using programs that provide the ability to perform video and audio chats and implement the idea of conducting rehearsals online. Emphasis is placed on software that can be used

for group and individual classes: Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams. The use of information technologies is extremely useful for a music teacher, accompanist, and will also make professional activities more diverse. The necessity of Internet research is outlined to invent musical examples of interesting interpretive versions and new methods. It is specified that there exists a need to combine the traditional and innovative approach, which is associated with the development of opportunities provided by information technology. Nonetheless, the authors of the article believe that the use of information technology should not replace traditional approaches in the work of a music teacher, accompanist. According to the authors, the use of information technology significantly changes the structure and organization of educational activities and provides endless opportunities for creative ideas of teachers and graduates, changing the role of the latter from a passive listener to an active, creative and independent participant of the process. Finally, we would like to note that the possibility of using information technology by a music teacher, an accompanist is really comprehensive, it contains methods of working with Internet technologies in search of special literature and various methods of using educational video programs.

Key words: *accompanist, innovative technologies, information technologies, software, distance learning.*

Постановка проблеми. Перед сучасним людством постали тяжкі випробування у зв'язку з пандемією COVID-19, що ініціювало процес трансформації всіх сфер людської життєдіяльності. Усі напрями професійної діяльності зазнали чималих змін. Процес зміни діяльності багатьох учасників освітнього процесу розпочався після впровадження форм дистанційного навчання у закладах вищої освіти України. Як виявилось, викладання теоретичних дисциплін в онлайн-форматі трансформувати простіше, натомість практичні навички важче формувати дистанційно.

Перехід усіх учасників освітнього процесу на дистанційне навчання потребує запровадження нових форм та методів з використанням інноваційних технологій. Виконавська діяльність на факультеті мистецького спрямування неможлива без участі концертмейстерів, хоча їхні роль та значення доволі часто залишаються недооціненими. Застосування комп'ютерно-інформаційних технологій у підготовчому та репетиційному етапах роботи концертмейстера стає відповіддю на запити сьогодення. Актуальним завданням, яке ще не досить висвітлене в науковій літературі, є перегляд наявних методів та форм концертмейстерської діяльності.

Культурні реалії сьогодення вимагають перегляду діяльності концертмейстера, який працює з виконавцями (хоровий колектив, диригент та вокаліст) в умовах дистанційного навчання. Отже, необхідно виділити перспективні напрями роботи концертмейстера та окреслити можливі шляхи їх впровадження в освітній процес.

Аналіз досліджень. Доволі оперативно відреагували на впровадження дистанційних інноваційних форм роботи у сфері музичної освіти А. Бондаренко, А. Краснова, М. Ярославцева, В. Сологуб, Л. Васильєва, які створили цілу низку праць за останній рік. А. Бондаренко розкрив проблемні аспекти, які виникають у діяльності музикантів. У статті А. Красної та М. Ярославцевої окреслені методи і форми підготовки здобувачів

вищої освіти до науково-дослідницької діяльності в умовах дистанційного навчання. Л. Васильєва розкриває досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технологій дистанційного навчання. Широке кола питань, які пов'язані з роботою концертмейстера, висвітлено у працях В. Зоріна та І. Кравченко (Кравченко, 2014: 120).

Аналізом особливостей та специфіки медіа-технологій займаються О. Горюнова та Н. Духаніна. Дослідник А. Цьось визначає інформаційні технології як сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передавання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій. На важливість застосування інноваційних комп'ютерних технологій на сучасному етапі вказують автори Піт Коммерс та Маргріт Сіммерлінг. ІКТ стали важливим інструментом професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта. Формування готовності до інноваційної професійної діяльності розкрито в працях І. Гавриш та Л. Шевченко. Питання використання інноваційних технологій розглядали вітчизняні науковці, такі як Р. Гуревич, М. Кадемія; у системі музично-педагогічної освіти – О. Щолокова, О. Рудницька, О. Отич, Т. Бодрова та О. Олексюк.

Є чимало методичних розробок, які розкривають специфіку роботи концертмейстера, однак достатнього ґрунтового аналізу здійснення професійної діяльності в умовах дистанційної освіти немає.

Мета статті полягає у розкритті специфіки роботи концертмейстерів в умовах дистанційного навчання. Необхідно виокремити основні форми взаємодії концертмейстера з хоровим колективом, диригентом та вокалістом, а також представити можливості здійснювати їх в онлайн-форматі без погіршення рівня продуктивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Технічний стрибок у розвитку медійного інформаційного простору, розвиток та поява в Інтернеті

різного програмного забезпечення не надто вплинуло на зміну характеру викладання в закладах мистецької освіти. Еволюційний розвиток концертмейстерської діяльності демонструє необхідність постійно реагувати на зміни у суспільно-культурній практиці та виступати рушієм змін. Концертмейстер зобов'язаний не лише виконувати власні функції, але й демонструвати нові підходи для досягнення спільної ансамблевої гри з різними виконавцями. Необхідність збереження учасників освітнього процесу від високого рівня захворюваності у час пандемії привела до впровадження дистанційної форми освіти. Завдяки розвитку технологій заміна звичних форм роботи на дистанційні потребує значних зусиль як з боку здобувачів вищої освіти, так і концертмейстерів та викладачів.

Практика роботи концертмейстера за різними освітніми компонентами – хорове диригування, постановка голосу, хореографія – дає можливість розкрити у статті особливості роботи в період дистанційного навчання. З переходом на дистанційне навчання перед концертмейстером постали завдання забезпечення здобувачів вищої освіти якісним музичним аудіосупроводом, який вони могли б використовувати на індивідуальних заняттях з різних освітніх компонент онлайн і у самостійній роботі. Для початку потрібно було вибрати пристрій для запису музичного супроводу. Перевага була надана телефону як найзручнішому і наймобільнішому.

Дослідники визначають, що «дистанційне навчання – це сукупність технологій, які забезпечують надання здобувачам освіти основного обсягу наукового матеріалу, інтерактивну взаємодію між здобувачами освіти й викладачем (концертмейстером) у процесі навчання, надання здобувачам освіти можливості самостійно працювати з навчальним матеріалом» (Краснова 2020: 167). Завдяки використанню таких програм, як Zoom, Skype, Google Meet, надається можливість створювати якісний відеозв'язок, що має навіть більшу результативність у разі опанування дисциплін теоретичного циклу. У більшості програмних додатків є можливість демонстрації екрана, таку функцію використовують задля показу відео, таблиць, схем, графіків, нотного матеріалу, презентацій. За умови офлайн-навчання відтворення таких візуальних матеріалів не є настільки простим. Проте коли йдеться про практичні заняття, то опанування практичних навичок є більш складним процесом (це стосується як індивідуальних, так і колективних форм роботи).

Застосування інформаційних технологій у навчанні суттєво доповнює традиційні погляди на методику викладання, структуру й організацію навчальної діяльності, робить навчання предметів більш цікавим, змістовним, наочним. Воно дає змогу підготувати здобувачів музичних спеціальностей із певними якостями та практичними вміннями, здатних не лише вміло користуватися накопиченим досвідом своєї професії, але й активно збагачувати його новими цінностями, сприяючи розвитку ціннісних компетентностей, дає безмежні можливості для реалізації творчих задумів як викладача, так і здобувача освіти, змінюючи роль останнього з пасивного слухача на активно-творчого самостійного учасника процесу.

Зазначимо, що в публікаціях останніх років уже порушувалось питання необхідності застосування новітніх інформаційних технологій у роботі концертмейстера, тому розглянемо деякі дистанційні форми, які можемо використовувати в роботі з хоровими колективами, диригентами та вокалістами. І. Кравченко зазначав, що «сучасний концертмейстер активно впроваджує в навчально-виховний процес інформаційно-комп'ютерні технології, використовує методику роботи з інтернет-технологіями..., а також методику використання навчальних відеопрограм». Однак таке твердження стосується лише частини концертмейстерів, тоді як більшість дотримувались традиційних форм роботи. Як бачимо, сучасний освітній процес має бути побудований на поєднанні двох провідних принципів: високому виконавському професіоналізмі концертмейстера, його вміннях та можливостях замінити роботу з виконавцями дистанційними формами співпраці. Відзначимо універсальний характер діяльності концертмейстера, який поєднує виконавську та викладацьку справу. В. Зорін вдало окреслює виконавський бік концертмейстера, говорячи про те, що концертмейстер має представляти себе як технічно досконалого артиста, який здатний відповідати високим вимогам, які висуваються перед будь-яким музикантом-солістом: знання класичного репертуару, дотримання всіх вказівок з урахуванням технічних і художніх особливостей творів.

Спочатку зв'язок між концертмейстером і здобувачем освіти з освітньої компоненти «Постановка голосу» відбувався за допомогою користування такими сервісами онлайн, як Viber, Telegram. Перевагою їх використання було те, що майже у всіх здобувачів ці програми були встановлені на телефоні, тому є можливість швидкої передачі різних за обсягом аудіофайлів. Згодом

усі викладачі, концертмейстери і здобувачі вищої освіти відповідно до методичних вимог закладів вищої освіти почали працювати на платформах Moodle та ZOOM.

Головне завдання концертмейстера в період дистанційного навчання – забезпечення здобувачів вищої освіти музичним матеріалом нових програмних творів у максимально короткий проміжок часу в професійному концертному виконанні на весь термін навчання онлайн. Для того щоб полегшити розбір та швидке засвоєння музичного твору, процес запису музики було розподілено на декілька етапів. Вивчаючи новий твір, виконавець насамперед повинен засвоїти мелодію твору, працюючи над інтонацією та ритмом. На початку створення аудіофайла був запис мелодії вокального твору, яку він міг неодноразово прослухати і вчити без супроводу. Завдання концертмейстера – виразно проінтонувати її, вибравши відповідне туше, штрихи, динаміку.

Наступним кроком був запис супроводу твору (акомпанементу) з дублюванням мелодії. Завдання концертмейстера на другому етапі – враховувати природні здібності кожного студента (одному досить лише в першому куплеті продублювати мелодію, іншому потрібна мелодична підтримка протягом усього твору).

Заключним етапом був запис оригінального супроводу без дублювання мелодії. Для поступової адаптації виконавця до акомпанементу запис музики було зроблено у помірному робочому темпі. Останній варіант супроводу – концертне виконання твору з дотриманням усіх авторських вказівок.

Для концертмейстера важливо знати, чи відповідає аудіозапис супроводу уявленням студента про темп, динаміку, характер музичного твору (тобто чи співпадає інтерпретація твору). Супровід повинен звучати в запису яскраво та емоційно, щоб зарядити виконавця енергією не тільки під час очного навчання, а й під час дистанційного навчання.

Як відомо, концертмейстер класу «Постановка голосу» повинен відповідати двом умовам: бути професійним виконавцем і володіти такими *специфічними навичками*, як дотримання звукового балансу під час акомпанування солісту, читка з аркуша нотного матеріалу, підбір супроводу, створення вступу, програшу, заключення до пісні, транспонування пісні в іншу тональність, що актуальні і на дистанційному навчанні.

Звуковий баланс особливо важливий під час аудіозапису супроводу, тому потрібно дбайливо відноситися до звукоутворення, штрихів та динаміки в різних за характером творах, тоді голос виконавця буде звучати природно, без напруження. Важливою вимогою для створення повно-

цінного ансамблю співака і концертмейстера є дотримання темпоритму в момент, коли соліст бере дихання. Зазвичай взяття дихання, цезури попередньо обговорюються між студентом і викладачем постановки голосу.

Розпочинати роботу з хором колективом необхідно з вокальних вправ, спрямованих на активізацію голосового апарату. Зазвичай вправи виконуються колективно всіма учасниками хорового складу, проте дистанційне навчання дозволяє кожному виконавцю робити це в зручній для нього індивідуальній формі. Спочатку концертмейстер створює аудіозапис вокальної вправи, в якій буде виконано інструментальний супровід (це може бути вокалізація різних голосних вгору та вниз на одному звуці зі зміною гармонічної основи, насамперед «а», «е», «і», «о», «у»). Потрібно виконувати вправи, залучаючи різні прийоми – *legato, staccato*. Можливе застосування й інших вправ, які будуть розвивати вокальну техніку.

Ця інструментальна заготовка відсилається здобувачам, які виконують вправи, співаючи їх під супровід аудіотреку. На початку запису необхідно визначити сутність вправи або додати зразок її відтворення. Доречно буде організувати форму зворотного зв'язку задля контролю, коли здобувачі вищої освіти будуть записувати власне тренування, демонструючи викладачу та концертмейстеру результат самостійної роботи. Після цього викладач аналізує вправи та вказує на проблемні моменти.

Наступна форма роботи концертмейстера полягає у створенні професійного аудіозапису інструментального супроводу тих творів, що становлять основу репертуару колективу. Застосовуючи повноцінне художнє виконання, хористи зможуть вивчати свої партії, виконуючи їх самотужки. Можливе створення різних версій одного твору, де будуть виділятися окремі партії.

У процесі виконання музичного твору можливі варіанти темпових відхилень, тому, щоб полегшити процес самостійної роботи здобувачів, доречно записати один і той самий твір у різних темпах – у повільнішому для розучування та оригінальному – для концертного виконання. Після того, як буде опановано музичний матеріал самостійно, можна перейти до етапу онлайн-роботи з усіма учасниками хорового колективу. Необхідно відзначити недосконалість інтернет-зв'язку, можливі затримки у відтворенні аудіо- та відеосигналу, що унеможливило виконання у режимі онлайн хорових партій (ще й у супроводі фортепіано).

Під час роботи над хором твором в умовах дистанційного навчання ми стикаємося з проблемою незначної затримки звуку, навіть за умови

наявності гарного сигналу Інтернету. Експеримент, проведений А. Бондаренком, був пов'язаний із вимірюванням часу затримки відтворення музичного тексту у разі його виконання та прослуховування за допомогою програми FacebookMessenger (0,2 с.). Задля викладення теоретичного матеріалу така затримка не має критично негативного значення, але у разі виконання хорового твору – за 0,2 секунди виконавець встигне зіграти (або проспівати) одну вісімку. Отже, у разі ансамблевого співу та колективного виконання виникає часове розходження між учасниками. Виходячи з результатів дослідження, стає зрозумілим, що досягти якісного виконання у разі ансамблевого співу або гри онлайн неможливо. Лише у разі виконання у повільному темпі без чіткої атаки чи вокалізації із застосуванням *legato* зменшується вплив часового розходження. Окрім цього, виникає ще одна проблема – це спотворення звуку, що відбувається через проходження звуку крізь мікрофон ноутбука або смартфона. Не варто забувати, що у разі роботи у Skype передавання звуку припиняється, якщо сигнал надходить від співрозмовника. «Співрозмовник не почує нас, поки не закінчить свою фразу. Це змушує бути уважнішим слухачем, але позбавляє нас можливості співати одночасно» (Некоторые проблемы дистанционного онлайн-преподавания музыкальных дисциплин).

Доречним буде виконання окремих фрагментів по черзі, показавши рівень оволодіння матеріалом. Задля проведення колективних репетицій необхідно використовувати програмні додатки, які мають функцію відеозв'язку, зокрема Zoom та GoogleMeet, де немає обмеження кількості учас-

ників. Завдяки використанню функції демонстрації екрана можна переглянути партитуру твору, яка буде представлена у форматі фото чи PDF файлу або набрана за допомогою комп'ютерних програм (Sibelius, Finale). Використання останніх може дати можливість не лише прослуховувати твір, а й змінювати темп відтворення, його звуковисотність, що допоможе початківцям-виконавцям.

Отже, альтернативними формами співпраці концертмейстера і студента є створення аудіозаписів із вправами, які використовуватимуться під час самостійної підготовки до занять, аудіоверсій репертуару – інструментального супроводу, окремих частин і партій.

Висновки. Освітній процес у сфері музичного виконавства потребує постійного моніторингу нових результативних можливостей в умовах дистанційного навчання. Праця концертмейстера потребує роботи над особистісним розвитком, самовдосконаленням та підвищенням своїх кваліфікаційних навичок. Грамотність концертмейстера впливає на якість і повноцінність твору, який виконується. Працюючи дистанційно, концертмейстер зобов'язаний пристосовуватися до нових умов, шукати нові форми та методи роботи над вокальним твором, вдосконалювати свою майстерність та набувати нових навичок та умінь. Поєднання інноваційних комп'ютерних технологій з традиційними підходами, які об'єднуються з ансамблевим виконанням твору, солістом і концертмейстером, є далекосяжним напрямом на шляху формування доцільних і продуктивних засобів, які насамперед впливають на поліпшення професійного рівня та якість кінцевого результату, тобто точної інтерпретації музичного твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Л. Досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технології дистанційного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7. С. 48–58.
2. Зорін В. В. Методичні аспекти роботи піаніста-концертмейстера у хореографічному класі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 65. С. 42–45.
3. Кравченко І. А. Специфіка роботи концертмейстера хореографічних дисциплін. *Мистецька освіта в Україні: Проблеми теорії і практики* : тези за матеріалами Всеукр. наук.-метод. конф.-семінару. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 120–122.
4. Краснова А. В., Ярославцева М. І., Пехарева С. В. Методи й форми підготовки здобувачів освіти до науково-дослідницької діяльності в умовах дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 28. С. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.30>.
5. Некоторые проблемы дистанционного онлайн-преподавания музыкальных дисциплин. URL: <http://herbalogya.ru/music/vocal/dist-obr.php> (дата звернення: 24.11.2020).

REFERENCES

1. Vasylyeva L. Dosvid formuvannia hotovnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva do vykorystannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia [Experience in forming the readiness of future music teachers to use distance learning technology]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 2017, No. (7), pp. 48–58 [in Ukrainian].
2. Zorin V. V. Metodychni aspekty roboty pianista-kontsertmeistera u khoreohrafichnomu klasi [Methodological aspects of the work of a pianist-accompanist in a choreographic class]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriiia 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 2018, Vyp. (65), pp. 42–45 [in Ukrainian].

3. Kravchenko I. A. Spetsyfika roboty kontsertmeistera khoreorafichnykh dystsyplin [The specifics of the work of the accompanist of choreographic disciplines]. *Mystetska osvita v Ukraini: Problemy teorii i praktyky: tezy za materialamy Vseukr. nauk.-metod. konf.-seminaru*. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2014, pp. 120–122 [in Ukrainian].

4. Krasnova A. V., Yaroslavtseva M. I., Piekharieva S. V. Metody y formy pidhotovky zdobuvachiv osvity do naukovo-doslidnytskoi diialnosti v umovakh dystantsiinoho navchannia [Methods and forms of preparation of students for research activities in the conditions of distance learning]. *Innovatsiina pedahohika*, 2020. Vyp. 28, pp. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.30> [in Ukrainian].

5. Nekotoryie problemyi dystantsyonnoho onlain-prepodavanyia muzyikalnyikh dystsyplin [Some problems of distance online teaching of music disciplines]. Retrieved from: <http://herbalogy.ru/music/vocal/dist-obr.php> (data zvernennia: 24.11.2020) [in Russian].